

Ko-operacja kulturowo- -edukacyjna. „Chcieć to móc!”

Ko-operacja kulturowo-edukacyjna. „Chcieć to móc!”

**Materiał przygotowany w ramach projektu
operatorokultury.pl.**

**operator
kultury.pl**

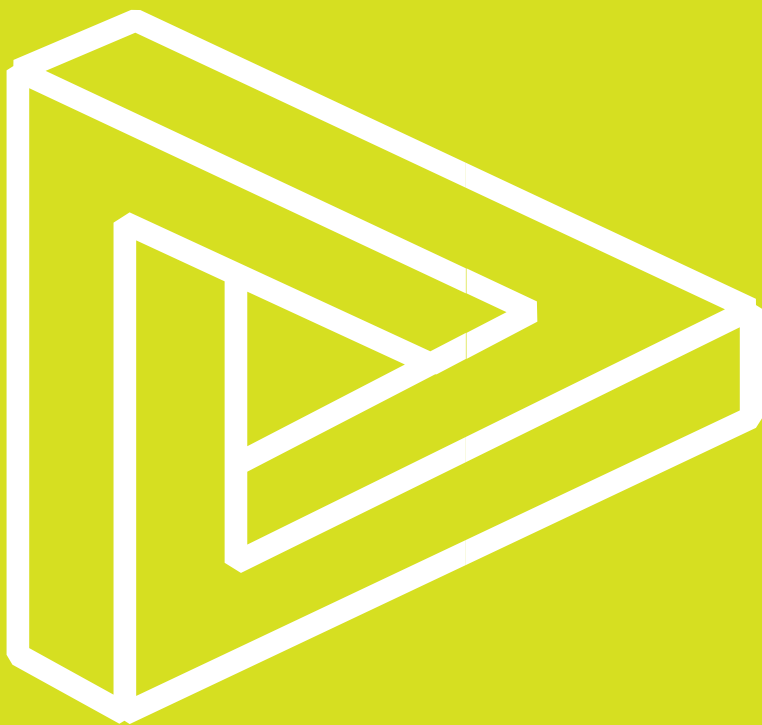
**Projekt jest częścią Programu Narodowego Centrum
Kultury „Bardzo Młoda Kultura 2016–2018”.**

Regionalny Instytut Kultury w Katowicach
Katowice 2016

Spis treści

- 4 → **Wstęp**
- 8 → **Edukacja kulturowa w edukacji formalnej**
- 20 → **Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w edukacji**
- 32 → **Samorząd jako platforma edukacji kulturowej**
- 38 → **Dobre praktyki edukacji kulturowej**
- 46 → **Podsumowanie**

1. Wstęp

Ko-operacja kulturowo-edukacyjna. „Chcieć to móc!”

Publikacja jest formą inspiracji oraz bazą wiedzy dotyczącej edukacji kulturowej realizowanej na rzecz dzieci i młodzieży w Polsce. Dokument identyfikuje potrzeby edukacyjne i opisuje pożądaną rolę środowiska oświatowego, charakteryzującą się działaniami polegającymi na współpracy szkół z podmiotami kultury. Dokonany przegląd dokumentacji oświatowej, jasno wskazuje na liczne okazje do budowy partnerstw nauczycieli i animatorów oraz edukatorów kulturowych na rzecz wzbogacenia procesu edukacyjnego o doświadczenie, dodatkowe konteksty i sytuacje kulturotwórcze.

Kolejna część to solidna dawka wiedzy w temacie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w czasie zajęć szkolnych i zajęć organizowanych poza obiektami należącymi do szkoły. Analizujemy dokumenty prawne na rzecz programowania i moderowania sytuacji edukacyjnych poza budynkiem szkoły, wzbogacając i uatrakcyjniając proces dydaktyczny, co jest niezmiernie istotne w edukacji kulturowej.

Kolejny element to głos do środowisk samorządowych będących platformą integrującą wysiłki ludzi, instytucji i organizacji, odpowiadającą za programowanie i wdrażanie działań edukacji kulturowej na rzecz lokalnego rozwoju. W publikacji prezentujemy konkretne wyzwania, ale i wskazówki wspierające ideę partycypacji i efektywnego angażowania przestrzeni publicznych na rzecz edukacji kulturowej.

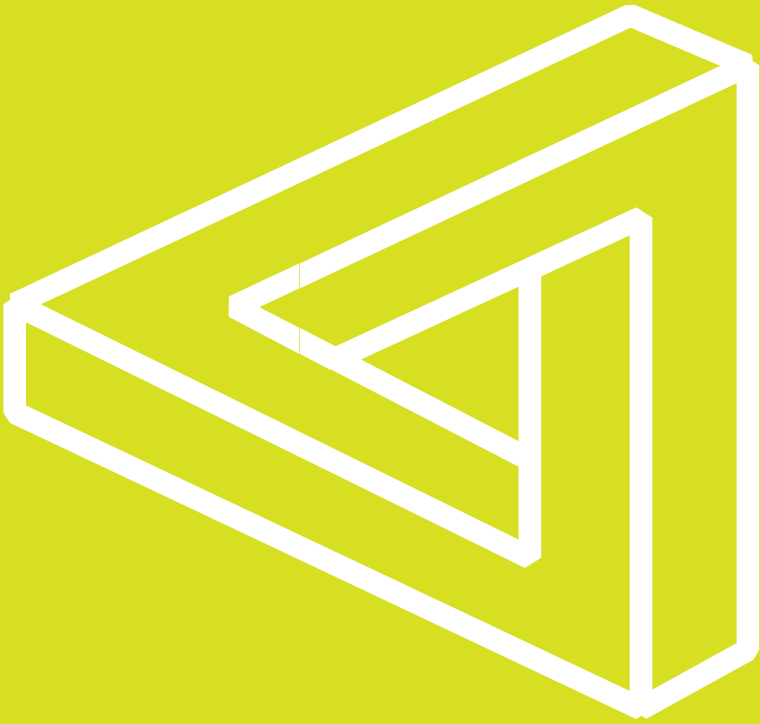
Ostatnia część publikacji to zestaw dobrych praktyk edukacji kulturowej realizowanych przez partnerstwa animatorów i edukatorów kulturowych, twórców i nauczycieli, które zostały zaprojektowane i zrealizowane we współpracy z Regionalnym Instytutem Kultury w Katowicach. Przedstawione działania zafunkcjonowały w interesującym nas standardzie współpracy, są zróżnicowane,

przejawiają aktywne metody pracy, a edukację kulturową traktują pojemnie. Projekty koncentrują się na celach dydaktycznych i wartościach dodanych.

Publikacja jest efektem doświadczeń interdyscyplinarnego zespołu realizującego projekt operatorokultury.pl, w ramach Programu Narodowego Centrum Kultury „Bardzo Młoda Kultura 2016–2018”, którego liderem w województwie śląskim jest Regionalny Instytut Kultury w Katowicach. Naczelną ideą projektu operatorokultury.pl jest zbliżenie sektorów oświaty i kultury w prowadzeniu edukacji kulturowej na rzecz dzieci i młodzieży oraz diagnozowanie i realne wspieranie jej realizacji.

Poniższą refleksję polecamy nauczycielom oraz animatorom i edukatorom kulturowym, którym bliskie jest polepszanie jakości edukacji kulturowej młodego pokolenia Polaków, a także jednostkom samorządu terytorialnego, pragnącym uwzględnić aspekt edukacji kulturowej w lokalnym rozwoju.

Motto: *Kultura jest głównym zasobem społecznym i od niej zależy charakter naszych relacji z innymi, umiejętności i zdolność twórczego działania. Zaufanie społeczne i kapitał ludzki nie mogą więc wzrastać bez trwałej edukacji kulturowej i artystycznej. Jej dostępność i jakość decydują o tym, kim jesteśmy jako jednostki i jako wspólnota. Kreatywność i silne poczucie własnej wartości oraz umiejętność współpracy wyznaczają kształt przyszłości, tworząc podstawy nowoczesnego świata i otwartego społeczeństwa.*

2. Edukacja kulturowa w edukacji formalnej

Edukacja kulturowa a potrzeby programowe kształcenia ogólnego na różnych etapach kształcenia

Edukacji kulturowej jako przedmiotu nie ma w szkole, ale czy to oznacza, że szeroko pojęta kultura nie jest lub nie powinna być immanentną częścią edukacji formalnej młodych ludzi? Nie powinna znajdować się w centrum zainteresowania pracy nauczycieli różnych specjalności oraz życia szkoły? Mamy nadzieję, że przedstawiony poniżej przegląd przedmiotów czy raczej szkolnych przestrzeni kulturotwórczych, zwyczajowo utożsamianych z edukacją kulturową, czyli: plastyką, muzyką, wiedzą o kulturze i językiem polskim zainspiruje do innowacyjnego, nieszablonowego wykorzystania tych przedmiotów w edukacji kulturowej. Wykazujemy, że nauczyciele, którzy czują wagę i znaczenie kultury dla rozwoju młodego pokolenia, mają na czym się oprzeć. Przytoczone poniżej treści tworzą fundament, wizję pracy nauczyciela, ale też dyrektora szkoły, dając bazę i narzędzia prawne, by wspomagać nauczycieli i doceniać ich innowacyjne podejście.

Edukacja kulturowa wymaga współdziałania wielu podmiotów: uczniów, nauczycieli, organów nadzoru pedagogicznego, rodziców, organizacji społecznych, instytucji kultury, animatorów i edukatorów kulturowych oraz samych artystów. O tym, że trud ten się opłaca, jesteśmy przekonani, tak jak i twórcy podstaw programowych kształcenia ogólnego, stawiający na pracę zespołową, preferujący aktywizujące metody nauczania, aktywność uczniów w ich otoczeniu. Wskazujemy na konieczność kształcenia wśród uczniów poczucia satysfakcji i radości z kontaktu ze sztuką.

Szkoła ma za zadanie kształcenie i wychowywanie, przygotowywanie uczniów do uczestnictwa w życiu społecznym. Edukacja kulturowa ma tu zatem znaczenie kluczowe. W prawie oświatowym jest wiele przepisów, które

umożliwiają wprowadzanie tego typu edukacji do kształcenia formalnego. Nauczyciele często jednak nie wiedzą, jakie mają prawa, a raczej możliwości w tym względzie. Podstawowym obowiązkiem, z którego nauczyciel musi się rozliczać, jest roztropna i pozostająca w duchu opisanym wyżej realizacja podstawy programowej, a nie konkretnych podręczników – pamiętajmy o tym. I tak, edukację kulturową wprowadzają w szkołach najczęściej nauczyciele nauczania wczesnoszkolnego oraz przedmiotów: plastyki, muzyki, wiedzy o kulturze, języka polskiego. Jeśli o takie działania pokuszą się również nauczyciele innych przedmiotów, znajdą naturalnych sojuszników wśród tych wymienionych powyżej.

Warto przyjrzeć się ideom i dobrym praktykom w odniesieniu do wybranych cytatów dotyczących warunków realizacji podstaw programowych różnych etapów kształcenia formalnego dzieci i młodzieży. Materiał stanowi bazę rozwojową partnerskich działań związanych z edukacją kulturową w szkole.

Przedmiot nauczania jako przestrzeń kulturotwórcza

Plastyka

*Nauczyciel w realizacji przedmiotu powinien dążyć do rozwijania myślenia twórczego uczniów oraz poprzez uczestnictwo w zajęciach **przygotować ich do świadomego udziału w kulturze** oraz do stosowania nabytej wiedzy w innych dziedzinach życia. Szkoła powinna **stwarzać możliwości czynnego uczestnictwa uczniów w kulturze** poprzez ich **udział w wystawach stałych i czasowych organizowanych przez muzea i instytucje kulturalne, uczestnictwo w ważnych wydarzeniach artystycznych organizowanych w szkole i poza szkołą** oraz stwarzać warunki do prezentacji ich własnej twórczości i do upowszechniania kultury plastycznej.*

Najważniejszy okres w edukacji plastycznej to kształcenie dzieci na poziomie elementarnym. Edukacja plastyczna pełni na tym etapie rolę integrującą wobec większości dziedzin edukacji, ponieważ w tym okresie rozwoju psychicznego,

plastyka (obok mowy) staje się dla dzieci podstawową formą wypowiedzi i czynnikiem rozwoju myślenia abstrakcyjnego.

Pozostaje stwierdzić, że pomniejszanie roli plastyki w rozwoju dziecka jest poważnym błędem. Poza tym przygotowanie świadomego uczestnika kultury wymaga czasu. Im wcześniej zostaną podjęte działania, tym lepiej. Wykorzystanie naturalnych możliwości rozwojowych dziecka sprzyja skuteczności działań.

Zwróćmy uwagę, że mówimy o sztukach plastycznych w związku z mediami oraz w kontekście tworzenia autorskich dzieł i ich upowszechniania – a więc o działaniach zespołowych na rzecz otoczenia.

W późniejszych etapach kształcenia podkreślamy rolę interdyscyplinarnych projektów budowanych i realizowanych w grupach. To ważne narzędzie pracy nauczyciela. Należy tu szczególnie zwrócić uwagę na „uczestnictwo w kulturze społeczności szkolnej i lokalnej”, dostrzeganie elementów kultury wizualnej w przestrzeni publicznej, będących ważnym składnikiem kształtowania wrażliwości na otoczenie. Dobrą praktyką jest współpraca nauczycieli wielu specjalności: polonistów, historyków, plastyków, nauczycieli wiedzy o kulturze, wiedzy o społeczeństwie, wychowawców poszczególnych klas, a także bibliotekarzy. Takie kolaboracje to świetna okazja do działań wielowątkowych i wielotematycznych opartych o szeroką współpracę, również z nauczycielami przedmiotów ścisłych, podmiotami zewnętrznymi, w tym: instytucjami kultury i artystami.

Media tradycyjne i wirtualne

Korzystanie z mediów w sferze kultury jest koniecznością, gdyż są nośnikiem zmian w sposobie uczestnictwa w kulturze i w jej upowszechnianiu. (...) Stosowane tu narzędzia, konstruowane na podstawie technologii medialnych, wnoszą interaktywną formułę tworzenia i udostępniania dzieł sztuki i zjawisk artystycznych oraz umożliwiają ich nieograniczoną multiplikację w przestrzeni wirtualnej w wymiarze globalnym.

To ważny element życia uczniów w każdym wieku. Twórcy podstaw programowych traktują je jako istotne narzędzie realizacji celów dydaktycznych. Nauczyciele pragnący wykorzystać nowe media w pracy w zakresie edukacji

kulturowej, mogą to czynić z pełnym poparciem przepisów prawa. Otwiera to nowe możliwości.

Wymiar komunikacyjny jest ważny tak dla rozumienia człowieka jako uczestnika kultury, jak i dla analizy procesów charakterystycznych dla kultury współczesnej. Stąd kluczowa rola w podstawie pojęcia media, rozumianego jako różne techniki komunikacji, analizowane ze względu na swoje właściwości i wywierany przez nie wpływ na relacje społeczne.

Zwróćmy uwagę na eksponowane tu wartości kulturowe i świadomą komunikację społeczną oraz odpowiedzialne włączanie uczniów we współczesny nurt życia kulturalnego. W ogólnym ujęciu, istotne jest stosowanie nabytej wiedzy i umiejętności w innych, poza plastyką, dziedzinach. To doskonały punkt wyjścia do podejmowania współpracy szkoły z podmiotami zewnętrznymi. Podsumowując, pojęcie mediów w podstawach programowych pojawia się równoległe w kontekście różnych przedmiotów.

Muzyka

Nauczyciel muzyki, przedmiotu rozwijającego zdolności i kompetencje artystyczne, nie tylko może, lecz musi kierować się w wyborze programu możliwościami, uzdolnieniami i zainteresowaniami konkretnej grupy uczniów, z którą pracuje. Założeniem nadrzędnym powinna być taka realizacja przedmiotu, by uczniowie (...) zostali rozbudzeni i zachęcani do samodzielnego uczestnictwa w kulturze muzycznej. Rolą nauczyciela jest przede wszystkim otworzenie ucznia na piękno muzyki, (...) na przyjemność, jaką ona niesie oraz na uświadomienie obecności muzyki w życiu człowieka każdej kultury, każdej grupy społecznej i każdego czasu historycznego (...). Należy sprzyjać samodzielnym aktom twórczym uczniów i wspierać ich chęć uczestnictwa w świecie sztuki. Ważne, że nie można uczyć muzyki „teoretycznie”.

Uczniowie szkół powinni uczestniczyć w koncertach muzycznych, a więc wychodzić ze szkoły, z czym, jak wiadomo, często są problemy również wynikające z niechęci dyrektorów szkół. Jako remedium na ten stan rzeczy

przygotowaliśmy kolejne artykuły w publikacji. Młodych ludzi powinno zachęcać się, by stali się czynnymi uczestnikami kultury muzycznej, ale i odbiorcami każdej innej dziedziny sztuki. Obowiązkiem nauczycieli jest im to umożliwić, łamiąc bariery dostępu.

Wiedza o kulturze

Zadaniem nauczyciela wiedzy o kulturze jest: rozwijanie u ucznia aktywnej postawy i motywowanie do różnych form udziału w kulturze, wprowadzenie ucznia w problemy kultury współczesnej, wyposażenie ucznia w intelektualne narzędzia umożliwiające analizę praktyk i wytworów kultury (w tym dzieł sztuki) w kontekście kultury, w której powstają.

Celem edukacji jest intelektualne przygotowanie odbiorców sztuki, ich uwrażliwienie na sztukę różnych kultur, pochodzącą z różnych epok, w tym sztukę współczesną.

Podstawowym celem zajęć z wiedzy o kulturze jest pokazanie szerokiego obszaru kultury (...). Zadaniem nauczyciela prowadzącego ten przedmiot jest nie tyle porządkowanie i uzupełnianie wiedzy na temat różnych dzieł, stylów i języków sztuki, ile – na podstawie wiedzy już przez uczniów nabytej – poszerzanie ich rozumienia znanych im artefaktów, zgodnie z antropologicznym rozumieniem kultury, w którym obejmuje ona całość ludzkich praktyk i wytworów. Co istotne jednak, przedmiotem interpretacji powinny być nie tylko dzieła sztuki, lecz także np. praktyki świąteczne, zachowania codzienne oraz wytwory nieartystyczne, analizowane zwłaszcza w kontekście podstawowych wymiarów doświadczania kultury: czasu, przestrzeni i ciała – jednym słowem, całość ludzkiego udziału w kulturze (...).

Istotną rolę w obecnej podstawie pełni rozpoznanie i praktykowanie różnych form aktywności w kulturze. Ich celem jest zachęta do przyjmowania aktywnej postawy w środowisku lokalnym, jakim dla ucznia jest szkoła, ale też na przykład podwórko, miasteczko, dzielnica (...).

Wszystko to zmierza do kategorii projektu jako najlepszego sposobu organizacji pracy podczas zajęć z wiedzy o kulturze (...).

Celem nauczania wiedzy o kulturze nie ma być wykształcenie historyka sztuki, ale świadomego członka społeczeństwa, umiejącego korzystać z kultury, rozumiejącego jej przejawy w różnych dziedzinach życia, traktującego media jako ważny przejaw działalności twórczej. Priorytetem tego przedmiotu jest umiejętność życia ze sztuką, świadome dbanie o jego jakość estetyczną i społeczną.

Język polski

To obszar niezwykle pojemny, angażujący młodzież, dający nieograniczone pole działaniom kulturotwórczym, interdyscyplinarnym projektom. Jest okazją do kontaktu z ludźmi kultury i przestrzeniami kulturowymi. Niech inspirującym otwarciem pozostaną cytaty z podstawy programowej, mówiące o potrzebach edukacyjnych względem dzieci:

(...) motywowanie ucznia do aktywnego poznawania rzeczywistości, uczenia się i komunikowania, w tym także do samokształcenia i samodzielnego docierania do informacji; (...) rozwijanie w uczniu ciekawości świata; wyposażenie ucznia w intelektualne narzędzia, a więc w umiejętności poprawnego mówienia słuchania, czytania, pisanie, rozumowania, odbioru tekstów kultury, w tym rozwijanie słownictwa z różnych kręgów tematycznych; wprowadzanie ucznia w tradycję i sferę wartości narodowych oraz kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur; przyjazne towarzyszenie uczniowi w budowaniu spójnej wizji świata i uporządkowanego systemu wartości; wychowanie do aktywności i odpowiedzialności w życiu zbiorowym. (...) Tworzenie sytuacji metodycznych, wykorzystujących pasję poznawczą dzieci, ich chęć zabawy i gotowość do współpracy. (...) należy (...) odwoływać się do gier dramatycznych, inscenizacji, przekładu intersemiotycznego, quizu, konkursu, działań twórczych. Nie można zaniedbać rozmowy o tekście kultury!

Tutaj zwróćmy uwagę, że przedmiot zatytułowany język polski, to nie tylko literatura! To również dziedziny audiowizualne, to elementy popkultury. Konieczne jest wykorzystywanie naturalnych cech rozwoju dzieci: ich ciekawości,

chęci zabawy, aktywności, zmienności zainteresowań, zaangażowania w różne przedsięwzięcia. Zalecenia dotyczące form pracy są oczywistą konsekwencją takiego myślenia. A to wszystko może stanowić podstawę do działań twórczych czy innych, łączących się z edukacją kulturową.

Podczas późniejszych etapów edukacyjnych dostrzeżmy, że:

(...) ważne jest położenie nacisku na wychowanie ku samodzielności. Należy wskazywać podstawy ładu w świecie (czemu ma służyć obcowanie z kulturą). (...) Nie należy również zapominać o potrzebie kształtowania świadomości konwencji funkcjonujących w języku, literaturze i sztuce. Dorastający człowiek (...) jest jednostką niezwykle wrażliwą na oddziaływanie świata zewnętrznego i jednocześnie poszukującą odpowiedzi na niezliczone pytania.

Istotnymi wartościami powinny pozostać:

(...) wychowywanie kompetentnego, świadomego odbiorcy kultury, szczególnie dzieł literackich, wprowadzanie zarówno w tradycję, jak i kulturę XXI w., i uwrażliwianie ucznia na uniwersalne wartości, zaznajamianie ucznia za pośrednictwem tekstów kultury z różnymi postawami moralnymi i skłanianie do refleksji nad konsekwencjami dokonywanych wyborów (...). Wprowadzając nowe treści w edukacji kulturowej, nauczyciel powinien wykorzystywać m.in. metody aktywizujące, np. dyskusję i debatę, dramę, projekt edukacyjny, happening.

Cytowane fragmenty zwracają uwagę na rolę wychowawczą sztuki, a szerzej kultury. Ponownie, edukacja kulturowa to nie tylko wychowanie do poruszania się w sferze sztuki, to wychowanie do wartości prowadzone metodami aktywizującymi. A te ostatnie często zakładają uelastycznienie ścisłego układu lekcyjnego i wyjścia poza szkołę. Efektywność wymaga wykorzystania różnych niekonwencjonalnych działań. Ten aspekt edukacji kulturowej jest szczególnie ważny w zmieniającym się na naszych oczach, wielokulturowym świecie. Warto, by w jego realizację zaangażowali się nauczyciele różnych przedmiotów, traktując to wyzwanie wieloaspektowo.

Ostatnie etapy kształcenia to gdy:

Uczeń tworzy fundamenty swojego światopoglądu, uwnętrznia hierarchię wartości, samodzielnie analizuje i porządkuje rzeczywistość. Staje się świadomym odbiorcą kultury, potrafi systematyzować swoją wiedzę o języku, tradycji i współczesności. Zatem istotne jest, by „stymulować i rozwijać zainteresowania humanistyczne ucznia; wprowadzać ucznia w świat różnych kręgów tradycji – polskiej, europejskiej, światowej; zapoznać z najważniejszymi tendencjami w kulturze współczesnej; (...) inspirować refleksję o szczególnie istotnych problemach świata, człowieka, cywilizacji, kultury (...); wprowadzać ucznia w świat kultury wysokiej (...); zwracać uwagę na kulturę współczesną, popularną, nowoczesne środki przekazywania informacji w kontekście tradycji.

Co to oznacza w praktyce? Zadaniem nauczyciela jest wykorzystanie tego ostatniego etapu do pobudzania naturalnej ciekawości i otwartości młodych ludzi. Zaangażowany kontakt ze sztuką, metody twórczego, aktywnego działania to naturalni sprzymierzeńcy w tych działaniach. Ważny jest nacisk kładziony na sztukę współczesną, na jej osadzenie w rzeczywistości i odpowiedzialność społeczną, zrozumienie, że kultura jest jednym z kluczy do rozumienia otaczającego świata.

Podsumowanie

Doskonałą sytuacją kulturową jest nauka w ramach przedmiotu język polski. Podstawy programowe wyraźnie akcentują konieczność kształcenia świadomego uczestnika i współtwórcy kultury. Preferowane są metody aktywizujące uczniów, wykorzystujące ich rozwój emocjonalny i społeczny. Uczestnictwo w kulturze ma służyć samookreśleniu ucznia, kształtowaniu jego postaw społecznych, rozumieniu rzeczywistości w każdym wymiarze. Podstawy programowe uznają też wagę i znaczenie mediów: zalecają ich wykorzystanie w interdyscyplinarnych projektach realizowanych w szkole i poza jej murami, we współpracy z gronem pedagogicznym (nauczycielami innych przedmiotów) oraz lokalnymi organizacjami, instytucjami kultury, animatorami, edukatorami kulturowymi i artystami.

Rodzice

Współpraca z rodzicami, uświadomienie ich w kwestii wymagań wynikających z przepisów prawa (a takimi są zapisy podstaw programowych) jest bardzo ważnym warunkiem dobrej pracy szkoły, lecz często niedocenianym. Jeśli rodzice nie będą wiedzieć, że od uczniów powinno wymagać się uczestnictwa np. w koncertach czy wystawach, warsztatach artystycznych lub spotkaniach z twórcami, nie będą znali celu takich działań, to będą ten aspekt lekceważyć, uznając za stratę czasu. Rodziców winno się uświadamiać o znaczeniu postaw twórczych ich dzieci. Oglądanie filmów czy przedstawień teatralnych, muzycznych ma określone znaczenie dydaktyczne, a niestandardowe metody pracy nauczycieli czy edukacja kulturowa w terenie nie są stratą czasu.

Nauczanie holistyczne

Metoda holistyczna jest oparta na założeniu, że uczenie się przebiega nie tylko na poziomie intelektualnym, ale również emocjonalnym i fizycznym (np. zapamiętamy słowo, jeżeli je pokażemy lub zagramy scenkę). U podstaw tzw. piramidy holistycznej leży wyobraźnia, uczucia i myślenie, na jej szczycie znajduje się działanie. Jeżeli pobudzimy uczucia i wyobraźnię ucznia, to włączy on myślenie, a efektem tych procesów będzie jego spontaniczne działanie. Każda lekcja powinna zawierać w sobie zagadkę, paradoks i intrygę, przy czym

intryga jest pojęciem nadrzędnym, organizującym zajęcia. Głównym celem metody holistycznej jest pobudzenie myślenia o człowieku jako o części najbardziej ogólnie rozumianej Natury.

Sądźmy, że przytaczane w publikacji zapisy z podstaw programowych mają u źródeł cytowane powyżej podejście. Przyjęcie tej perspektywy wspiera pracę z dziećmi i młodzieżą w zakresie edukacji kulturowej w szkole i poza nią.

Podstawy programowe kształcenia ogólnego są sprzymierzeńcem nauczyciela. Wyznaczają kierunki pracy, nakładają obowiązki, ale też dają pole działania, które organizacje oświatowe powinny brać pod uwagę. Realizacja podstawy, jeśli ma przynieść założony efekt, wymaga czasem niekonwencjonalnych działań, często wsparcia dyrektora szkoły (jeśli konieczne jest np. wyjście ze szkoły czy zmiana organizacji zajęć), współpracy z instytucjami kultury, samorządami, organizacjami pozarządowymi, z rodzicami. I dzięki temu uczeń, żyjący przecież w skomplikowanym świecie, pełnym różnych zależności, ma szansę je poznać.

Podstawy programowe są dostosowane do rozwoju dzieci i młodzieży: zakładają różne sposoby pracy na każdym etapie edukacyjnym. Celem pracy szkoły jest wypuszczenie uczniów świadomych siebie, umiejących werbalizować swoje emocje i przemyślenia, przygotowanych do funkcjonowania w społeczeństwie, wrażliwych na tradycję narodową, ale też otwartych i ciekawych świata. Podkreśla się tu znaczenie kształcenia analitycznego, krytycznego podejścia do rzeczywistości, także medialnej. Istotne jest też nieuciekanie od czasem trudnej sztuki współczesnej, dążenie do jej „uwewnętrzniania” przez uczniów, podkreślanie jej znaczenia.

Ważne w podstawie programowej są dodatki: komentarze, zalecenia i warunki realizacji. Nauczyciele często je pomijają, a jest w nich zawarta wykładnia przepisów podstawy i bardzo przydatne wyjaśnienia, które można wykorzystać do swoich celów.

Znajdziemy tu m.in. zadania nauczycieli poszczególnych przedmiotów, wyjaśnienia dotyczące psychologicznych aspektów pracy z uczniami na poszczególnych etapach edukacyjnych, cel wykorzystania poszczególnych narzędzi.

Odpowiedzialny i zdeterminowany nauczyciel znajdzie w dokumentach podstaw programowych kształcenia formalnego dzieci i młodzież edukację

kulturową. Nieocenione jest wsparcie nauczycieli innych przedmiotów, partnerstwa z instytucjami kultury, organizacjami społecznymi. Z drugiej strony poznanie i zrozumienie filozofii podstaw programowych kształcenia formalnego dzieci i młodzieży przez animatorów i edukatorów kulturowych, działaczy społecznych i artystów, otwiera pole do kooperacji ze środowiskiem pedagogicznym w warunkach szkolnych i pozaszkolnych.

W trakcie procesu nauczania – uczenia się, kształtują się postawy twórcze, nastawione na nabywanie wiedzy i umiejętności, które powinny prowadzić do wychowania człowieka innowacyjnego, uczestniczącego w kulturze i w jej upowszechnianiu. Ważnym czynnikiem tego procesu jest transfer, polegający na tym, że nabywanie wiedzy i umiejętności w jednej dziedzinie wpływa na ich nabywanie w innej sferze aktywności ucznia, czyli na przenoszeniu tego, czego uczy szkoła na sytuacje poza nią.

BIBLIOGRAFIA:

Czapski W., Łapot-Dzierwa K., *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu „plastyka”*.

Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Podstawa programowa z komentarzami, tom 7. Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum muzyka, plastyka, wiedza o kulturze, historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna, zajęcia artystyczne*.

Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*.

A. Steliga, *Jak „czytać” dzieło? Percepcja – Ekspresja – Recepcja, czyli realizacja w praktyce nowej podstawy programowej nauczania plastyki*.

<http://www.englishstory.pl/nauczanie/artykuly/metody-nauczania/18.html> [dostęp: 20.11.2016]

3. Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w edukacji

§

Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w czasie zajęć szkolnych i zajęć organizowanych poza obiektami należącymi do szkoły.

Odpowiedzialna praca z dziećmi i młodzieżą wymaga szczególnych warunków – bezpieczeństwo podopiecznych powinno być tu priorytetem. Wszelkie sytuacje edukacyjne objęte są regułami prawa oświatowego, tym bardziej, wyjątkowe i innowacyjne działania edukacji kulturowej realizowane w ponadprzeciętnych okolicznościach i przestrzeniach powinny je spełniać. Pamiętajmy, że wartość działań edukacji kulturowej określana przez środowisko nauczycieli odbywa się głównie przez pryzmat bezpieczeństwa odbiorców i właściwie dobranych metod. Partnerstwa kulturalno-oświatowe programujące i moderujące działania edukacji kulturowej, każdorazowo winny brać pod uwagę regulacje prawne stosowane dla dobra dzieci i młodzieży. Poniżej prezentujemy analizę dokumentów prawnych, odnoszących się do bezpiecznej edukacji poza murami szkoły. Pamiętajmy, że dobrze zaprogramowana edukacja kulturowa powinna angażować: muzea, teatry, kina, inne nieoczywiste przestrzenie kulturotwórcze, dostarczające wiedzę, bodźce oraz wzbogacające o doświadczenia obecności w szczególnych miejscach. Edukacja kulturowa kształtuje aktywności twórcze, postawy obywatelskie, a także umożliwia poznanie dziedzictwa kulturowego, regionalnego i narodowego.

Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w czasie zajęć szkolnych i zajęć organizowanych przez szkołę/placówkę poza obiektami należącymi do szkoły/

placówki reguluje ustawa o systemie oświaty, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. nr 6, poz. 69 z późn. zm.), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz. U. poz. 452) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz.U. z dnia 5 kwietnia 2016 r.).

Warto pamiętać, że straciły moc następujące akty prawne: ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne.

Jeżeli organizatorem imprezy jest przedszkole/szkoła/placówka (lub uczestnicy w imprezie jako przedszkole/szkoła/placówka oświatowa) dyrektor szkoły lub placówki zobowiązany jest do zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole lub placówce, jak też bezpiecznych i higienicznych warunków uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek (§ 2. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach). Przepis § 13 przywołanego rozporządzenia stanowi, że niedopuszczalne jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej osoby, a § 14 – przerwy w zajęciach uczniowie spędzają pod nadzorem nauczyciela. Dlatego kluczowym problemem jest rozstrzygnięcie: kto i na jakich zadaniach organizuje imprezę dla dzieci/młodzieży i jaka w tym jest rola szkoły.

Zgodnie ze stanem prawnym tylko dwie formy zajęć pozaszkolnych są wprost opisane w przepisach:

- krajoznawstwo i turystyka (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki),
- wypoczynek (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży).

Wszelkie inne imprezy takie jak: sport szkolny, zajęcia kulturalno-oświatowe (wyjście do kina, teatru, muzeum czy na wystawę), współpraca międzynarodowa w ramach programów unijnych czy okazjonalne wyjścia typu spacer wokół szkoły są w gestii dyrektora szkoły i powinny być opisane w szkolnych regulaminach (procedurach).

Pełną odpowiedzialność za organizację i bezpieczeństwo dzieci i młodzieży ponosi dyrektor przedszkola/szkoły/placówki oświatowej (art. 39 pkt. 3 ustawy o systemie oświaty – dyrektor szkoły sprawuje opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne). Jednak w czasie samej imprezy nad bezpieczeństwem uczniów czuwają nauczyciele, do czego zobowiązuje ich art. 4 ustawy o systemie oświaty (nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia) oraz art. 6.1 Karty Nauczyciela (nauczyciel zobowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę).

Najmniej kontrowersji budzi organizacja szkolnych form krajoznawstwa i turystyki opisanych w rozporządzeniu oraz imprez mieszanych, w których wycieczka stanowi istotny element, np. wyjazd do teatru czy do muzeum w innej miejscowości, bo wtedy spektakl teatralny (zwiedzanie muzeum) jest tylko elementem większej całości i spokojnie stosujemy przepisy z rozporządzenia. Punktem budzącym jeszcze ciągle irytację organizatorów turystyki jest sam fakt samodzielnego organizowania przez szkoły wycieczek, bez ich pośrednictwa. Organizacje te przywołują zapis art. 4.1 ustawy o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 roku – działalność w zakresie organizowania imprez

turystycznych jest działalnością regulowaną i wymaga uzyskania wpisu w rejestrze organizatorów turystyki prowadzonym przez Urząd Marszałkowski. Skoro imprezą turystyczną są co najmniej dwie usługi turystyczne tworzące jednolity program i objęte wspólną ceną – jeżeli usługi te obejmują nocleg lub trwają ponad 24 godziny albo jeżeli program przewiduje zmianę miejsca pobytu – to jakie są podstawy prawne do organizowania imprez turystycznych przez szkoły?

I tu należy przywołać § 1.1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (przedszkola, szkoły i placówki mogą organizować dla wychowanków i uczniów, różnorodne formy krajoznawstwa i turystyki) wydanego na podstawie art. 22 ustawy o systemie oświaty.

Zgodnie z cytowanym rozporządzeniem (§ 4) organizowanie krajoznawstwa i turystyki przez szkoły odbywa się w następujących formach:

1. wycieczki przedmiotowe,
2. wycieczki krajoznawczo-turystyczne,
3. imprezy krajoznawczo-turystyczne,
4. imprezy turystyki kwalifikowanej i obozy wędrowne,
5. imprezy wyjazdowe związane z realizacją programu nauczania.

Lista zamknięta i próba podciągania pod przepisy turystyki szkolnej – współpracy międzynarodowej, np. w ramach programu Erasmus+, jest nie tylko nieporozumieniem, ale może doprowadzić do problemów prawnych. Bo jak pogodzimy fakt przebywania i nocowania uczniów w domach rodzinnych swoich przyjaciół z zapisem § 13 i 14 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach oraz art. 6.1 ustawy Karta Nauczyciela czy art. 210 kodeksu karnego (§ 1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8) i art. 160 Kodeksu karnego (§ 1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na

zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku).

Nie zmienia to faktu, że kuratoria traktują programy unijne jak krajoznawstwo i turystykę narażając dyrektorów na konsekwencje odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej. Podstawą prawną organizacji szkolnych form krajoznawstwa i turystyki jest Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r.

Zgodnie z rozporządzeniem (§ 2) organizowanie przez szkoły krajoznawstwa i turystyki ma na celu w szczególności:

1. poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii,
2. poznawanie kultury i języka innych państw,
3. poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego,
4. wspomaganie rodziny i szkół w procesie wychowania,
5. upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży zasad ochrony środowiska naturalnego oraz umiejętności korzystania z zasobów przyrody,
6. podnoszenie sprawności fizycznej,
7. poprawę stanu zdrowia dzieci i młodzieży pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie,
8. upowszechnianie form aktywnego wypoczynku,
9. przeciwdziałanie patologii społecznej,
10. poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach. Krajoznawstwo i turystyka może być organizowana w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych (§ 3).

Do wyłącznej kompetencji dyrektora (wicedyrektora szkoły) należy zatwierdzenie karty wycieczki lub imprezy, która zawiera program wycieczki lub imprezy organizowanej przez szkołę, listę uczestników, imię i nazwisko kierownika oraz liczbę opiekunów. Liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki dyrektor ustala, uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan

zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych opiece szkoły lub placówki, a także specyfikę zajęć, imprez i wycieczek oraz warunki, w jakich będą się one odbywać.

Wycieczkę lub imprezę przygotowuje się pod względem programowym i organizacyjnym, a następnie informuje się uczestników o podjętych ustaleniach, a w szczególności o: celu, trasie, harmonogramie i regulaminie. W przypadku uczniów niepełnoletnich, w wycieczkach, z wyjątkiem przedmiotowych, odbywających się w ramach zajęć lekcyjnych, i imprezach wymagana jest zgoda ich przedstawicieli ustawowych. W przypadku młodzieży pełnoletniej, w zależności od wewnętrznych rozwiązań, można wymagać zgody rodziców ucznia lub oświadczenia samego ucznia. W oświadczeniu powinny być zawarte wynikające ze statutu szkoły zobowiązania ucznia do przestrzegania określonych norm postępowania pod rygorem, np. przerywania wycieczki i powrotu całej klasy do szkoły.

Warto przy okazji zwrócić uwagę na wyrok Sądu Najwyższego: „Obowiązek nadzoru ze strony szkoły nie ustaje z chwilą osiągnięcia pełnoletności lub zbliżania się do tego wieku” (wyrok SN II CR 289/74 LEX nr 7526) oraz jeszcze raz na treść art. 6. KN:

*Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z **zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.***

Art. 6 KN odnosi się do wszystkich uczniów, a nie tylko niepełnoletnich. Również art. 417 § 1. Kodeksu Cywilnego:

Za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność jednostka samorządu terytorialnego

– nakłada określone obowiązki na szkołę, gdyż wypadki uczniów w szkole i na imprezach organizowanych przez szkołę obciążą finansowo organ prowadzący, a w konsekwencji samą szkołę. Ten zapis od września 2014 roku nabiera

szczególne znaczenia, gdyż żaden przepis nie nakłada na uczniów obowiązku ubezpieczenia się. Wyjątek stanowią wycieczki i imprezy zagraniczne. Szkoła nie tylko nie może żądać od rodziców ubezpieczenia dzieci, ale nawet jakichkolwiek wyjaśnień czy oświadczeń w tym zakresie. Dla bezpieczeństwa samej szkoły warto poinformować rodziców o możliwości ubezpieczenia uczniów przez szkołę oraz ewentualnych konsekwencjach braku takiego ubezpieczenia, i oczywiście potwierdzić to stosownym zapisem w protokole (notatce) ze spotkania z rodzicami.

Oddzielnym tematem jest organizacja wycieczki dla dzieci i młodzieży szkolnej. Zgodnie z ustawą o systemie oświaty (zmiana weszła w życie 1 kwietnia 2016 r.) wycieczka jest organizowana dla dzieci i młodzieży w celach rekreacyjnych lub regeneracji sił fizycznych i psychicznych, połączony ze szkoleniem lub pogłębianiem wiedzy, rozwijaniem zainteresowań, uzdolnień lub kompetencji społecznych dzieci i młodzieży, trwający nieprzerwanie co najmniej 2 dni, w czasie ferii letnich i zimowych oraz wiosennej i zimowej przerwy świątecznej, w kraju lub za granicą, w szczególności w formie kolonii, półkolonii, zimowiska, obozu i biwaku. Organizatorami wycieczki mogą być: szkoły i placówki, przedsiębiorcy wpisani do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych, osoby fizyczne, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, organizujące wycieczkę w celu niezarobkowym lub zarobkowym, jeżeli organizowana wycieczka nie stanowi imprezy turystycznej. Przepisom ustawy nie podlega wycieczka organizowana dla dzieci własnych lub dzieci znajomych (osoby znane rodzicom osobiście) organizowana przez rodzinę (nie będzie podlegał nadzorowi kuratora oświaty oraz sankcjom przewidzianym dla organizatorów wycieczki).

Pozostaje kwestia imprez, które w rozumieniu przepisów nie stanowią ani imprezy turystycznej, ani wycieczki. Mamy tu na myśli wyjścia do kina, teatru, muzeum, na basen, organizację szkolnych zawodów sportowych czy imprez kulturalno-oświatowych na terenie własnej miejscowości. Tu możemy odwołać się do cytowanych wcześniej przepisów, a szczególnie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. nr 6, poz. 69 z późn. zm.). I w tym przypadku ostateczna

decyzja należy do dyrektora szkoły/placówki. Zgodnie z przepisami, obowiązki dyrektora szkoły polegają na: decydowaniu o tym, w jaki sposób powierzeni mu uczniowie odbywają zajęcia lekcyjne lub wychowawcze, gdzie przebywają podczas tych zajęć, zapewnieniu uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków podczas wspomnianych zajęć; właściwej organizacji wyjścia uczniów poza szkołę, czyli oddelegowania właściwej grupy nauczycieli sprawujących opiekę. Podczas samych zajęć dzieci muszą pozostawać pod pieczę nauczycieli oddelegowanych do opieki nad nimi. Należy również zauważyć, że uczniowie pozostają pod opieką nauczycieli podczas zajęć szkolnych, a takim będzie w tej sytuacji seans w kinie, spektakl teatralny czy zawody sportowe. Zdaniem dr. Adama Balickiego, pracownika naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – autora publikacji z zakresu prawa oświatowego, najlepszym rozwiązaniem byłoby jednak zebranie dzieci w szkole i wspólne wyjście razem z wyznaczonymi nauczycielami/opiekunami, gdyż to oni będą ponosić za nie odpowiedzialność również w drodze do miejsca docelowego. Jednakże, jeżeli rodzice zostaną poinformowani o ewentualnej zbiórce przed kinem, teatrem, stadionem i wyrażą na to zgodę, biorąc jednocześnie na siebie obowiązek zapewnienia bezpiecznego dotarcia swoich dzieci, to takie rozwiązanie jest dopuszczalne.

Również w gestii dyrektora szkoły pozostaje możliwość zwolnienia uczniów od dalszych zajęć lekcyjnych po zakończonej imprezie. Dyrektor szkoły odpowiedzialny jest za realizację procesu dydaktycznego w szkole, którą kieruje. W swoich działaniach powinien dążyć do tego, aby zajęcia lekcyjne odbywały się zgodnie z podstawą programową i przydzielonym dla każdego oddziału tygodniowym wymiarem godzin dydaktycznych. Jednakże, gdy powrót na dalsze zajęcia lekcyjne do szkoły nie jest możliwy (mało celowy), może on podjąć decyzję o takiej organizacji wspomnianego wyjścia, w której uczniowie po zakończeniu imprezy udadzą się do domów. Oczywiście, o wspomnianym fakcie – wcześniejszym zakończeniu zajęć lekcyjnych – powinni zostać powiadomieni rodzice (dr Adam Balicki, *Oświata i prawo*, wyd. OPERON).

Wiele instytucji sięga po środki unijne kierowane na rozwój zainteresowań i uzdolnień dzieci i młodzieży, a także na organizację różnego rodzaju zajęć i imprez pozwalających na aktywne spędzanie przez nie czasu wolnego.

Tego typu działania często napotykać na bariery formalno-prawne. Zmiany przepisów oświatowych, i nie tylko oświatowych, nie nadążają za zmianami w otaczającej nas rzeczywistości. Z drugiej strony, prawo musi chronić szczególnie najmłodszych obywateli.

Często pojawia się pytanie, czy podmiot zewnętrzny/osoba niezatrudniona w szkole może prowadzić wybrane lekcje realizując podstawę programową?

Niestety, nie ma żadnych przesłanek, by realizację zajęć z podstawy programowej powierzyć „podmiotowi zewnętrznemu”. Dopuszczalne jest natomiast, zaproszenie specjalistów zewnętrznych na lekcje i prowadzenie przez nich zajęć, ale w obecności nauczyciela. Wymóg posiadania kwalifikacji do prowadzenia zajęć w szkołach publicznych jednoznacznie bowiem określa art. 7.1 ustawy o systemie oświaty. Dotyczy to również zajęć świetlicowych. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela-wychowawcy w świetlicach ma osoba, która posiada wszelkie niezbędne kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły, w której prowadzi się świetlicę (§ 24 Rozporządzenia w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli).

Na świetlicy może być zatrudniony asystent wychowawcy świetlicy (art. 7 ust. 1 e), ale na podstawie umowy o pracę. Nawet on zadanie wspierania wychowawcy wykonuje pod kierunkiem nauczyciela-wychowawcy. Zapis jest jednoznaczny: zajęcia świetlicowe może prowadzić wyłącznie nauczyciel zatrudniony w szkole.

Również zajęcia pozalekcyjne organizowane przez szkołę odbywają się zawsze za zgodą i na warunkach określonych przez dyrektora szkoły/placówki, gdyż to dyrektor sprawuje opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne, a także wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę (art. 39. 1. ustawy o systemie oświaty).

Zgodnie z art. 64.1. ustawy o systemie oświaty zajęcia rozwijające zainteresowania i uzdolnienia, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i specjalistyczne organizowane dla uczniów wymagających szczególnego wsparcia w rozwoju lub pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęcia rewalidacyjne dla

uczniów niepełnosprawnych mogą być prowadzone z udziałem wolontariuszy. Z udziałem, a zatem: nie samodzielnie. Ponieważ nie ma przepisów uszczegóławiających obowiązki wolontariuszy, posiłkujemy się w tym zakresie ogólnymi przepisami wynikającymi z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. Wszelkie działania:

§ 2. Dyrektor zapewnia bezpieczne i higieniczne warunki pobytu w szkole lub placówce, a także bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek.

§ 13. Niedopuszczalne jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej do tego osoby i ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

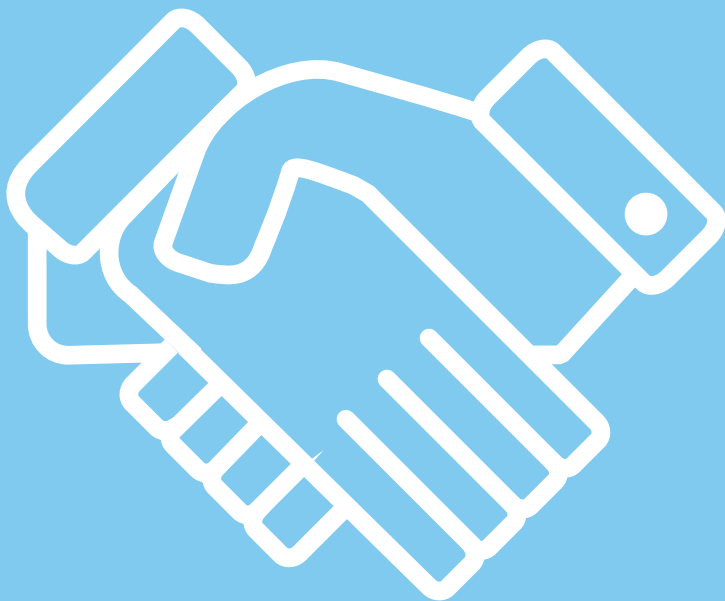
Kiedy mogą odbywać się zajęcia pozalekcyjne ?

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 października 2010 r. w sprawie organizacji roku szkolnego (art. 3.):

Dyrektor szkoły lub placówki, w terminie do dnia 30 września, informuje nauczycieli, uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o ustalonych w danym roku szkolnym dodatkowych dniach wolnych od zajęć dydaktyczno-wychowawczych.

Dniami wolnymi od zajęć dydaktycznych są również dni w czasie przerw świątecznych (Boże Narodzenie i Wielkanoc). Sobota i niedziela w szkołach, których edukacja jest realizowana w ramach 5-dniowego tygodnia nauki, to dni wolne od pracy (dot. nauczycieli) i zajęć dydaktyczno-wychowawczych (dotyczy uczniów). Prowadzenie zajęć pozalekcyjnych (pozaszkolnych) w te dni może odbywać się wyłącznie za zgodą nauczyciela i rodziców. W przypadku prowadzenia zajęć opiekuńczo-wychowawczych w sobotę lub niedzielę (np. wycieczka, zawody sportowe) nauczycielowi przysługuje w zamian dzień wolny. Jeżeli nie ma takiej możliwości, pracodawca wypłaca nauczycielowi odrębne wynagrodzenie w wysokości określonej w przepisach o wynagrodzeniu nauczycieli. Przepisy nie regulują zasad organizacji zajęć w soboty i niedziele,

4. Samorząd jako platforma edukacji kulturowej

Głos do środowisk samorządowych

Platforma samorządowa to miejsce ogniskujące wysiłki środowisk kulturowych i oświatowych na rzecz edukacji kulturowej. Dla dobrej jakości działań edukacji kulturowej władze samorządowe winny inicjować, wspierać, egzekwować współpracę instytucji, organizacji pozarządowych i twórców. W konsekwencji spotkań, debat i konsultacji w gronie animatorów i edukatorów kulturowych, nauczycieli, przedstawicieli sektora pozarządowego i samorządowego wypracowaliśmy zestaw wyzwań stojących przed lokalnym rozwojem edukacji kulturowej, ale i konkretnych wskazówek, których naturalnym adresatem są jednostki samorządu terytorialnego. Przesłanie, które płynie dla środowiska samorządowego to odpowiedzialność w ramach obszarów: prawa lokalnego, zarządzania procesem edukacji kulturowej i finansowania.

Prawo lokalne

Strategie rozwoju lokalnego z uwzględnieniem edukacji kulturowej jako obszaru interwencji

Wyzwanie dotyczy „emancypacji” edukacji kulturowej jako odrębnej formy edukacji. Ważne, by poza ogólnymi zapisami w lokalnych strategiach zawrzeć konkretne programy z zakresu edukacji kulturowej, wskazując ich miejsce i relacje w ramach struktury wszystkich działań objętych strategią.

Grupy planowania strategicznego oraz paktu na rzecz edukacji kulturowej

To idea zaangażowania środowisk nauczycieli, edukatorów i animatorów kultury oraz innych grup (np. rodziców) w tworzenie wizji edukacji kulturowej. To także paktu instytucji i organizacji pozarządowych moderowane przez samorząd na rzecz współpracy międzysektorowej.

Rzetelny monitoring i ewaluacja dokumentów strategicznych

Postulat dotyczy tego, aby obok odpowiednich zapisów w dokumentach strategicznych w odniesieniu do edukacji kulturowej, zadbać także o odpowiedni aparat analityczny, który pozwoli ocenić, czy zapisy te są respektowane i realizowane. Zwracamy uwagę na ogólną tendencję tworzenia strategii jako dokumentów formalnych tylko w niewielkim stopniu uwzględnianych podczas rzeczywistych działań w różnych obszarach.

Programy Rewitalizacji i Lokalne Programy Rewitalizacji

Przypominamy, że edukacja jest adekwatnym narzędziem w rewitalizacji społecznej. Włączenie narzędzia edukacji kulturowej do społecznego wymiaru rewitalizacji jest szansą na wzmocnienie jej rangi (obecności) w społecznościach lokalnych i otworzenie jej na współpracę międzysektorową.

Programy Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi

Ze względu na istotną rolę organizacji pozarządowych w realizacji zadań edukacji kulturowej rekomendujemy przegląd priorytetów w Programach Współpracy z NGO. Postulujemy wzmocnienie edukacji kulturowej w powyższych programach poprzez wprowadzenie lub wyodrębnienie priorytetów odnoszących się do edukacji kulturowej, w szczególności w zakresie animacji kulturowej i upowszechniania kultury.

Zarządzanie procesem edukacji kulturowej

Zarządzanie to zintegrowany system, którego pełny kształt wymaga opracowania architektury, każdorazowo dostosowanej do planów konkretnych wdrożeń. Poniżej przykłady potencjalnych elementów systemu:

Obywatelskie systemy obserwacji komisji Rad Miast i Gmin

Ich misją może być analiza podejmowanych decyzji i przyjmowanych stanowisk oraz wniosków pod kątem obecności edukacji kulturowej w systemie lokalnych polityk publicznych. W konsekwencji – to lobbying na rzecz szerszego stosowania edukacji kulturowej jako narzędzia zmiany społecznej wraz z tworzeniem dla niej odpowiednich warunków: począwszy od finansów i możliwości lokalowych, aż po wsparcie i rozwój w zakresie metodyki pracy.

Mentoring metodyczny oraz wykorzystanie oświatowych ośrodków metodycznych

Zakłada on zorganizowaną, wzajemną pomoc edukatorów, bazującą na wiedzy i doświadczeniu wyniesionych z praktyki. Polecamy narzędzia superwizji i coachingu. Ważnym aspektem jest koordynacja współpracy ze specjalistami: metodykami, pedagogami, psychologami na rzecz polepszania jakości lokalnych przedsięwzięć edukacji kulturowej.

Międzyinstytucjonalne oraz interdyscyplinarne zespoły wokół edukacji kulturowej

To forma dialogu nad rozwojem edukacji kulturowej. Rolą takich zespołów jest nie tylko refleksja metodyczna, ale także planowanie i namysł nad wszelkimi edukacyjnymi aspektami. Obok doraźnych spotkań poświęconych wykorzystaniu możliwości stwarzanych przez system oświatowy, edukacja kulturowa wymaga także stałej platformy współpracy pomiędzy sektorem oświaty i kultury.

Kompetencje kadr wokół finansowania zewnętrznego

Wskazówka dotyczy kwestii technicznej – zwiększania wiedzy i kompetencji edukatorów w zakresie pozyskiwania środków na działalność edukacyjną w kulturze. Wyniki wielu badań określają te kompetencje jako wciąż niezadowolające – jesteśmy przekonani, że edukacja w tym zakresie powinna być działalnością permanentną. Wiąże się ona zarówno z fluktuacją kadr edukacji kulturowej, jak i zmieniającymi się możliwościami i warunkami finansowania.

Finansowanie

W zakresie finansowania edukacji kulturowej prezentujemy typy działań, konkretne instrumenty wsparcia, sugerujemy też popularyzację zewnętrznych i innowacyjnych form finansowania edukacji kulturowej.

Konkurs na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury

- a. To obecny w przestrzeni samorządowej instrument wsparcia. Ważnym, proroczym aspektem regulacji jest świadomość organizatorów konkursów, co do skuteczności działań w odniesieniu do zakładanych celów edukacji kulturowej.

- b. Często słabą stroną konkursów jest dominująca w ewaluacji rola wskaźników ilościowych.
- c. Interesującym byłoby wywieranie pozytywnej presji, owocującej dobrą współpracą organizacji pozarządowych i szkół.

Stypendia w dziedzinie kultury

Stosunkowo mało stosowany mechanizm wsparcia indywidualnego dla młodych talentów, lokalnych twórców. Wyzwaniem staje się popularyzacja tego prostego instrumentu wsparcia wśród samorządów, należy też rozszerzać jego charakter i funkcjonalność, przyznając stypendia również animatorom i edukatorom kulturowym oraz nauczycielom, wspierając procesy pomostowego tworzenia i pilotażu nowych programów edukacji kulturowej.

Spółeczna odpowiedzialność biznesu

Samorząd posiada możliwość upowszechniania i promocji konkretnych projektów edukacji kulturowej, finansowanych w oparciu o innowacyjne formy. Władze samorządowe powinny także zintensyfikować działania w zakresie identyfikacji podmiotów gospodarczych zorientowanych na ideę społecznie odpowiedzialnego biznesu (CSR – Corporate Social Responsibility). Moderowanie relacji środowisk biznesu, instytucji publicznych czy organizacji pozarządowych na rzecz współpracy może odbywać się w dwóch kierunkach:

1. wiązania inicjatyw edukacyjnych z konkretnymi firmami prowadzącymi politykę społecznie odpowiedzialnego biznesu,
2. tworzenia lokalnego lub regionalnego funduszu wsparcia dla edukacji kulturowej, który gromadziłby i rozdzieliał środki pozyskane od firm.

5. **Dobre praktyki edukacji kulturowej**

Prezentujemy autorskie, zróżnicowane praktyki edukacji kulturowej, oparte o współpracę animatorów i edukatorów kulturowych, twórców i nauczycieli, realizowane w otoczeniu szkolnym i pozaszkolnym.

Projekty traktują edukację kulturową szeroko, zaprojektowane zostały przy wsparciu metodyków, pedagogów oraz animatorów kultury różnych specjalności. Wszystkie działania zrealizowano zgodnie z omawianymi w publikacji standardami współpracy międzyinstytucjonalnej.

Godzina dla świata – Ornontowice

Aleksandra Jaworudzka (ARTeria – Centrum Kultury i Promocji w Ornontowicach)

Marcin Wilczyński (Gimnazjum im. Noblistów Polskich w Ornontowicach)

„Godzina dla świata” to pilotażowy projekt edukacji kulturowej oparty na wykorzystaniu ekspresji twórczej do realizacji godziny wychowawczej w Gimnazjum im. Noblistów Polskich w niewielkiej miejscowości Ornontowice. Uczniowie wszystkich klas w ramach swoich godzin wychowawczych doświadczali zupełnie nowych wrażeń, przełamując standardową formę godziny do dyspozycji wychowawcy. Przez trzy tygodnie spotykali się z edukatorami różnych dziedzin sztuki, aby poprzez wypowiedź artystyczną wyrazić swoje przemyślenia na temat aktualnych, ważnych społecznie problemów życia społecznego. Efektem współpracy klasy, wychowawcy i edukatora stały się m.in.: choreografia poświęcona ucieczce ze swojego kraju, etiuda teatralna o e-konflikcie, graficznie przedstawienie braku koncentracji i nadmiaru oraz film o braku czasu. Wszystkie klasy skonfrontowały swoje przemyślenia i prace podczas happeningu końcowego. W projekcie każdy uczeń traktowany był jako indywidualny partner dyskusji o współczesnych problemach. Zaledwie cztery tygodnie dowiodły, że umożliwienie nastolatkom wolności wypowiedzania się poprzez sztukę jest potrzebne i efektywne. Dodatkową wartością projektu było wyposażenie nauczycieli w nowe narzędzia i sposoby pracy, jak również przekonanie ich, że kultura może być widoczna w szkole na wielu płaszczyznach.

Słowiański dzień – od wschodu do zachodu słońca Chorzów

Agnieszka Hawryluk-Boruta (Stowarzyszenie Liveform)

Marta Szmigiel (Uniwersytet Śląski – Wydział Pedagogiki i Psychologii)

„Słowiański dzień: od wschodu do zachodu słońca” był larpem dla dzieci z klasy V szkoły podstawowej, polegającym na stworzeniu symulacji grodu wczesnosłowiańskiego Ślęzan. Uczestnicy wcielili się w jeden z rodów i odgrywali rolę przydzielonych im postaci. Głównym zadaniem było opowiedzenie się za lub *przeciw* przyjęciu przez Słowian chrztu dla Polski, po wcześniejszym zapoznaniu się z argumentacją zwolenników i przeciwników. W ramach zaplanowanych działań uczestnicy zostali podzieleni na 3 rodziny i wzięli udział m.in. w rozwiązaniu sporów w grodzie. Zostali skonfrontowani z istotami ze słowiańskich wierzeń oraz uczyli się prostego rękodzieła. Dzięki kostiumom, prowadzącym grę „słowiańskim” animatorom, dzieci mogły poczuć się, jakby żyły w tamtych czasach. Larp odbył się w przestrzeni Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” i składał się z trzech części: wstępu (warsztaty, ćwiczenia, zabawy wprowadzające w realia historyczne oraz o tym, czym jest larp); części właściwej – larpa; zakończenia (podsumowanie i usystematyzowanie wiadomości zdobytych podczas larpa).

Akcja re-Animacja! – Wyry

Monika Okoń (Dom Kultury w Gostyni)

Sylwia Grygierczyk (TROSKLIWE MISIE Żłobek i Przedszkole w Gostyni)

Projekt swoim działaniem objął trzy klasy Zespołu Szkół w Wyrach i skupił się na organizacji cyklu warsztatów dla każdej z klas w oparciu o trzy bloki tematyczne:

- przestrzeń (działania w oparciu o sztukę współczesną – stworzenie instalacji w terenie),
- słowo (działania w oparciu o język jako narzędzie tworzenia sztuki – przygotowanie i przedstawienie spektaklu teatralnego),
- dźwięk (działania wykorzystujące ekspresję muzyczną).

Warsztaty zakładały działania praktyczne i zaangażowanie lokalnej społeczności i przestrzeni: podopieczni Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego w Wyrach, przedszkolaki i uczniowie Zespołu Szkół w Gostyni, członkinie Klubu Kobiet Aktywnych w Wyrach, Urząd Gminy w Wyrach. Podsumowaniem projektu była gala w Domu Kultury w Gostyni, podczas której licznej publiczności zaprezentowane zostały efekty warsztatów.

Nakręcenie na czytanie – Cieszyn

Beata Parchańska (Biblioteka Miejska w Cieszynie)

Paulina Paleczna-Brzuska (Alternatywna Szkoła Podstawowa w Cieszynie)

„Nakręcenie na czytanie” to multidyscyplinarny projekt oparty na warsztatach, łączących sztukę filmową, dźwiękową, plastyczną i sztuki wizualne z wykorzystaniem TIK (technologii informacyjno-komunikacyjnych) w oparciu o literaturę dla dzieci i przez nich stworzoną. W projekcie wykorzystane zostały teksty napisane przez młodzież z terenu powiatu cieszyńskiego na konkurs literacki „Zdrowie po cieszyńsku”. Uczestnicy warsztatów zilustrowali je plakatami, stworzyli filmy animowane oraz nagrali audiobooki. Powstałe utwory przekazane zostały do cieszyńskich szkół i przedszkoli oraz zaprezentowane w przestrzeni publicznej miasta Cieszyna w formie plakatów zawierających kody QR jako odnośniki do utworów. Podsumowaniem działań była konferencja dla pedagogów, animatorów kultury, bibliotekarzy i przedstawicieli cieszyńskich instytucji publicznych podejmująca temat wspólnego działania w kulturze i edukacji.

Magiczne ścieżki teatru – realizacja spektaklu Królowa Śniegu – Katowice

Beata Zawiślak (Teatr Gry i Ludzie w Katowicach)

Beata Górny (Niepubliczna Specjalna Szkoła Podstawowa „Arka Noego” w Katowicach)

Uczestnikami projektu byli uczniowie Niepublicznej Specjalnej Szkoły Podstawowej „Arka Noego” w Katowicach oraz aktorzy Teatru Gry i Ludzie. Działania rozpoczęły się od czytania dzieciom baśni „Królowa Śniegu”, a następnie uczniowie ilustrowali poszczególne sceny i głównych bohaterów. Prace te wykorzystane zostały do stworzenia scenografii i kostiumów do planowanego spektaklu. Ważnym etapem było poznanie teatru od kuchni – dzieci gościły na spektaklach w Teatrze Lalki i Aktora Ateneum w Katowicach oraz w Teatrze Gry i Ludzie. Odbyły warsztaty lalkarskie, technik lalkowych, tworzenia masek, a także z choreografii. Dzięki wizycie w Muzeum Śląskim uczestnicy mogli obejrzyć ekspozycję kostiumów teatralnych i sami zaprojektować i wykonać stroje. Punktem kulminacyjnym całego przedsięwzięcia była premiera spektaklu „Królowa śniegu”, która odbyła się na deskach Teatru Gry i Ludzie w Katowicach. Na widowni były rodziny dzieci, nauczyciele, zaproszeni goście i przyjaciele.

Fotografia: Bubusława Górny

6. Podsumowanie

Ko-operacja kulturowo- -edukacyjna. „Chcieć to móc!” – przesłanie!

Liczymy, że niniejsza publikacja będzie źródłem inspiracji dla prowadzenia odpowiedzialnej edukacji kulturowej dzieci i młodzieży. Zachęcamy do budowania partnerstw kulturalno-oświatowych, wspieranych przez samorzady, realizujących długofalowe programy edukacyjne, angażujące nauczycieli współpracujących z animatorami i edukatorami kulturowymi. Czas kształcenia dzieci i młodzieży to doskonały moment, by wspólnie realizować wartościowe projekty edukacji kulturowej, silnie uwzględniając doskonale warunki przestrzeni kulturowych poza murami szkoły.

Do dzieła!

Pamiętajmy, że podmiotem edukacji kulturowej są dzieci i młodzież, każdorazowo należy troszczyć się o ich bezpieczeństwo, aktualizując wiedzę prawną, weryfikując partnerów działań.

Bazą, w szeroko rozumianej edukacji formalnej, są podstawy programowe. Dbajmy, by edukacja kulturowa na rzecz dzieci i młodzieży, realizowana w warunkach szkolnych i pozaszkolnych, odbywała się zgodnie z aktualnymi wytycznymi podstaw programowych różnych etapów kształcenia!

POWODZENIA!

Opracowanie:

Regionalny Instytut Kultury w Katowicach

Dział Regionalne Obserwatorium Kultury:

Łukasz Dziuba

Aleksander Lysko

Marta Rosół

Maciej Zygmunt

Projekt i skład:

Katarzyna Wolny

Regionalny Instytut Kultury w Katowicach

ul. PCK 19

40-057 Katowice

Katowice 2016

ISBN 978-83-945841-4-6

www.rik.katowice.pl

www.operatorkultury.pl

www.regionalneobserwatoriumkultury.pl

operator
kultury.pl

„Dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury
w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura 2016–2018”

